

OILADA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING MEHNATSEVARLIK RUHIDA TARBIYALASH TUSHUNCHASI

Rustamova Sarvinoz G'ayrat qizi

Toshkent kimyo xalqaro universiteti, 2-kurs MPRE -U guruh magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqola oilada maktabgacha yoshdagi bolalarni mehnatsevarlik ruhida tarbiyalash tushunchasini va uning nazariy-me'yoriy asoslarini kengaytirilgan tarzda tahlil qiladi. Ishda bolalarning mehnatga bo'lgan qiziqishi va mas'uliyat hissini shakllantirish, uyda va maktabgacha ta'lim muassasalarida tarbiyaviy ishlarni amalga oshirish usullari, pedagogik metodlar va oilaviy muhitning ta'siri ko'rib chiqiladi. Tadqiqot shuningdek bolalar faoliyatini mehnatsevarlik ruhida tashkil etishning turli yo'nalishlarini, oiladagi tarbiyaviy strategiyalarni va bolalar bilan muloqot jarayonlarini o'z ichiga oladi. Maqola oilaviy va maktabgacha ta'lim muassasalari o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ta'kidlab, bolalarda mehnatsevarlik xususiyatlarini rivojlantirishning samarali usullarini aniqlashga qaratilgan.

Kalit so'zlar. Mehnatsevarlik, maktabgacha tarbiya, oilaviy tarbiya, bolalar faoliyati, pedagogik metodlar, mas'uliyat, tarbiyaviy strategiyalar, mehnatga qiziqish.

Annotation. This article provides an extended analysis of the concept and theoretical foundations of fostering a work-ethic mindset in preschool children within the family. It examines methods for developing children's interest in labor and responsibility, implementing educational activities at home and in preschool institutions, pedagogical techniques, and the influence of the family environment. The study also explores different approaches to organizing children's activities in a work-ethic context, family-based educational strategies, and interaction processes with children. The article emphasizes the interconnection between family and preschool education and identifies effective methods for cultivating work-oriented characteristics in children.

Key words. Work ethic, preschool education, family upbringing, children's activity, pedagogical methods, responsibility, educational strategies, interest in labor.

Аннотация. Статья представляет собой расширенный анализ концепции и теоретических основ воспитания трудолюбия у детей дошкольного возраста в семье. Рассматриваются методы формирования интереса детей к труду и чувства ответственности, реализации воспитательных мероприятий дома и в дошкольных образовательных учреждениях, педагогические техники и влияние семейной среды. Исследование также охватывает различные подходы к организации деятельности детей в духе трудолюбия, семейные воспитательные стратегии и процессы взаимодействия с детьми. В статье

подчеркивается взаимосвязь семьи и дошкольного образования и выявляются эффективные способы формирования трудолюбивых качеств у детей.

Ключевые слова: *Трудолюбие, дошкольное воспитание, семейное воспитание, деятельность детей, педагогические методы, ответственность, воспитательные стратегии, интерес к труду.*

Kirish. Oilada maktabgacha yoshdagi bolalarni mehnatsevarlik ruhida tarbiyalash bugungi kunda pedagogika va oilaviy tarbiya sohasida eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Mehnatsevarlik – bu insonning hayotiy faoliyatida mas’uliyatni his qilishi, ishga qiziqishi va mustaqil harakat qilish ko‘nikmalarini shakllantiruvchi muhim sifatdir. Bolalik davrida shakllanadigan mehnatsevarlik odatlari va xulq-atvorlar butun hayot davomida insonning shaxsiy va ijtimoiy muvaffaqiyatini belgilaydi. Maktabgacha yosh davrida bolalar harakatlar, o‘yinlar va kundalik faoliyat orqali dunyoni o‘rganadi. Shu davrda ularni mehnatsevarlik ruhida tarbiyalash nafaqat oilaning tarbiyaviy vazifasi, balki jamiyatning kelajagi uchun ham muhim ahamiyatga ega. Oilada tarbiyalash jarayoni bolaga mas’uliyatni, sabr-toqatni, qat’iyatlilikni va jamoa bilan ishlashni o‘rgatadi. Nazariy jihatdan, mehnatsevarlikni shakllantirish pedagogik metodlar, oilaviy tarbiya usullari va bolalarning o‘zaro faoliyati orqali amalga oshiriladi. Bu jarayonda ota-onalar va tarbiyachilar bolalarga uy ishlarini bajarishga odatlantirish, kichik vazifalarni mustaqil bajarishga rag‘batlantirish, o‘yin va kundalik faoliyat orqali mehnatni qadrlashni o‘rgatadi. Shu bilan birga, bolalarning mehnatsevarlik xususiyatlarini rivojlantirishda oilaviy muhitning ijobiy roli muhimdir – ota-onaning shaxsiy namunalari, oiladagi tartib-intizom va doimiy nazorat bolalar tarbiyasiga bevosita ta’sir qiladi. Maqolaning maqsadi – oilada maktabgacha yoshdagi bolalarni mehnatsevarlik ruhida tarbiyalashning nazariy-me’yoriy asoslarini aniqlash, pedagogik metodlar va oilaviy tarbiyaning ahamiyatini o‘rganish, hamda bolalarda mehnatsevarlikni shakllantirishning samarali yo‘nalishlarini belgilashdir. Tadqiqotning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat: mehnatsevarlik tushunchasini aniqlash, oilaviy tarbiya va pedagogik metodlar orqali tarbiya jarayonini tahlil qilish, va maktabgacha yoshdagi bolalarda mehnatsevarlik odatlarini shakllantirishga oid tavsiyalar ishlab chiqish. Oilada maktabgacha yoshdagi bolalarni mehnatsevarlik ruhida tarbiyalash bugungi kunda pedagogika va oilaviy tarbiya sohasida eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Mehnatsevarlik – insonning hayotiy faoliyatida mas’uliyatni his qilishi, ishga qiziqishi va mustaqil harakat qilish ko‘nikmalarini shakllantiruvchi muhim sifatdir (Islomova, 2020). Bolalik davrida shakllanadigan mehnatsevarlik odatlari va xulq-atvorlar butun hayot davomida insonning shaxsiy va ijtimoiy muvaffaqiyatini belgilaydi (Karimov, 2018). Maktabgacha yosh davrida bolalar harakatlar, o‘yinlar va kundalik faoliyat orqali dunyoni o‘rganadi. Shu davrda ularni mehnatsevarlik ruhida tarbiyalash nafaqat oilaning tarbiyaviy vazifasi, balki jamiyatning kelajagi uchun ham muhim ahamiyatga ega (Tursunova, 2019). Oilada

tarbiyalash jarayoni bolaga mas'uliyatni, sabr-toqatni, qat'iyatlilikni va jamoa bilan ishlashni o'rgatadi, shuningdek, ijtimoiy qobiliyatlarni rivojlantiradi. Nazariy jihatdan, mehnatsevarlikni shakllantirish pedagogik metodlar, oilaviy tarbiya usullari va bolalarning o'zaro faoliyati orqali amalga oshiriladi. Bu jarayonda ota-onalar va tarbiyachilar bolalarga uy ishlarini bajarishga odatlantirish, kichik vazifalarni mustaqil bajarishga rag'batlantirish, o'yin va kundalik faoliyat orqali mehnatni qadrlashni o'rgatadi (Rashidova, 2021). Shu bilan birga, bolalarning mehnatsevarlik xususiyatlarini rivojlantirishda oilaviy muhitning ijobiy roli muhimdir – ota-onaning shaxsiy namunalari, oiladagi tartib-intizom va doimiy nazorat bolalar tarbiyasiga bevosita ta'sir qiladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda mehnatsevarlikni rivojlantirish nafaqat tarbiyaviy jarayonni, balki pedagogik tadqiqotlarni ham talab qiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, pedagogik metodlar va oilaviy tarbiya vositalari uyg'un ishlatilganda, bolalarda mehnatsevarlik va mas'uliyat hissi ancha tez rivojlanadi (Sobirov, 2020). Shu bois, oilaviy tarbiya va pedagogik usullarni uyg'unlashtirish orqali bolalarda mehnatsevarlikni shakllantirish jarayoni samarali bo'ladi. Maqolaning maqsadi – oilada maktabgacha yoshdagi bolalarni mehnatsevarlik ruhida tarbiyalashning nazariy-me'yoriy asoslarini aniqlash, pedagogik metodlar va oilaviy tarbiyaning ahamiyatini o'rganish, hamda bolalarda mehnatsevarlikni shakllantirishning samarali yo'nalishlarini belgilashdir. Tadqiqotning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat: mehnatsevarlik tushunchasini aniqlash, oilaviy tarbiya va pedagogik metodlar orqali tarbiya jarayonini tahlil qilish, maktabgacha yoshdagi bolalarda mehnatsevarlik odatlarini shakllantirishga oid tavsiyalar ishlab chiqish.

Adabiyotlar tahlili. Maktabgacha yoshdagi bolalarda mehnatsevarlikni rivojlantirish usullari. Toshkent: Pedagogika nashriyoti. Ushbu manba maktabgacha yoshdagi bolalarda mehnatsevarlik tushunchasini aniqlash va uni tarbiyalash usullarini nazariy jihatdan yoritadi. Muallif pedagogik metodlar va oilaviy tarbiyaning ahamiyatini batafsil tahlil qiladi. [1] [2] Karimov, A. (2018). Oilaviy tarbiyaning bolalar shaxsiyatiga ta'siri. Toshkent: Fan va ta'lim. Kitobda oilaviy tarbiyaning bolalarning mas'uliyat, sabr-toqat va mehnatsevarlik xususiyatlarini shakllantirishdagi roli tahlil qilinadi. Muallif ota-onaning shaxsiy namunalari va oilaviy muhitning ahamiyatini qayd etadi. [3] Tursunova, D. (2019). Maktabgacha tarbiyada pedagogik metodlar. Toshkent: Pedagogika akademiyasi nashriyoti. Ushbu manbada pedagogik metodlarning maktabgacha yoshdagi bolalarning mehnatsevarlikka bo'lgan qiziqishiga ta'siri o'rganilgan. Shuningdek, tarbiyachilar tomonidan amalga oshiriladigan amaliy tadbirlar ko'rsatib o'tilgan. [4] Rashidova, M. (2021). Bolalarni mehnatsevarlik ruhida tarbiyalashning nazariy asoslari. Toshkent: Ilmiy nashr. Manba bolalarni mehnatsevarlik ruhida tarbiyalashning nazariy-me'yoriy asoslarini kengaytirilgan tarzda yoritadi va uyda hamda maktabgacha ta'lim muassasalarida qo'llaniladigan metodlarni tahlil qiladi. [5]

Sobirov, F. (2020). Maktabgacha yoshdagi bolalarda mas'uliyat va mehnatsevarlikni rivojlantirish. Toshkent: Ta'lim nashriyoti. Kitobda oilaviy tarbiya va pedagogik metodlarni uyg'unlashtirish orqali bolalarda mehnatsevarlikni shakllantirish tajribalari keltirilgan. Tadqiqotlar samaradorligi statistik ma'lumotlar bilan qo'llab-quvvatlangan.

Materiallar va usullar. Ushbu tadqiqotda maktabgacha yoshdagi bolalarning mehnatsevarlik ruhida tarbiyalanishini o'rganish uchun turli pedagogik va amaliy usullar qo'llanildi. Tadqiqot materiali sifatida 3–6 yoshdagi bolalar, ularning ota-onalari va maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyachilari tanlandi. Bolalarning uy va maktabgacha ta'lim muassasasidagi kundalik faoliyati, o'yin va tarbiyaviy mashg'ulotlarda qatnashishi tadqiqotning asosiy kuzatuv obyektlari sifatida belgilandi. Tadqiqotda asosiy metodlar quyidagilarni o'z ichiga oladi. Kuzatuv metodi yordamida bolalarning uy va muassasadagi mehnat faoliyati, mas'uliyat va tashabbus ko'rsatish qobiliyatlari bevosita kuzatildi. So'rovnoma va intervyu metodlari orqali ota-onalar va tarbiyachilardan bolalarning uy ishlariga bo'lgan munosabati, mas'uliyat hissi va mehnatsevarlik odatlari haqida ma'lumot yig'ildi. Shu bilan birga, eksperimental metod orqali bolalarning mehnatsevarlik ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan maxsus tarbiyaviy mashg'ulotlar tashkil etildi. Olingan natijalarni tizimli tahlil qilish uchun analitik metod qo'llanilib, pedagogik metodlar samaradorligi va bolalarning mehnatsevarlik darajasi o'rganildi. Bu metodlarning uyg'unligi bolalarda mehnatsevarlikni shakllantirish va rivojlantirish jarayonini samarali o'rganishga imkon berdi. Kuzatuv, intervyu va eksperiment natijalari birlashtirilib, ilmiy va amaliy xulosalar chiqarildi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, pedagogik va oilaviy usullar birgalikda ishlatilganda, bolalarda mehnatsevarlik odatlari ancha tez va sifatli rivojlanadi.

Jadval 1. Mehnatsevarlik ruhini shakllantirishning asosiy jihatlari.

Asosiy jihatlar	Tavsif	Bolaga ta'siri
Oilaviy ta'sir	Ota-ona va qarindoshlar mehnat faoliyatini namoyish qiladi	Bolada mas'uliyat va mehnatsevarlik ruhi shakllanadi
O'yin va faoliyat orqali o'qitish	Mehnat faoliyatini o'yin orqali o'rgatish	Bolada qiziqish va faoliyatga ishtiyoq uyg'onadi
Kasbga yo'naltirish	Qiziqish va imkoniyatlarni hisobga olib yo'naltirish	Bolaning kelajakdagi kasbga do'stona munosabati rivojlanadi
Tarbiya metodlari	Rag'batlantirish, namunaviy ko'rsatish, mas'uliyat yuklash	Bolada tartib va mehnatsevarlik ko'nikmalari paydo bo'ladi

Ushbu jadval mehnatsevarlik ruhini shakllantirishda oilaning, o'yin va faoliyatning, kasbga yo'naltirish va tarbiya metodlarining o'rni va ta'sirini ko'rsatadi.

Tadqiqot muhokamasi. Tadqiqot jarayonida maktabgacha yoshdagi bolalarning mehnatsevarlik ruhida tarbiyalanish darajasi kuzatildi va o'rganildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, ota-onalar va tarbiyachilarning faol ishtiroki bolalarning mas'uliyat va mehnatsevarlik odatlarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Kuzatuv va eksperiment natijalari bolalarning uy ishlariga, o'yin va tarbiyaviy mashg'ulotlarga bo'lgan munosabati orqali aniqlanib, pedagogik metodlar va oilaviy tarbiyaning uyg'unligi samarali natija berganligi tasdiqlandi. So'rovnoma natijalari ko'rsatdiki, 3–4 yoshdagi bolalarda mehnatsevarlik ko'nikmalari dastlab ota-onaning namunalari orqali shakllansa, 5–6 yoshdagi bolalarda pedagogik mashg'ulotlar va o'yinlar orqali mustahkamlanadi. Bolalar faoliyatining o'yin shaklida tashkil etilishi mehnatsevarlikni qiziqarli va tabiiy ravishda rivojlantirishga yordam beradi. Shu bilan birga, oilaviy tarbiyaning tizimli va muntazamligi bolalarda mas'uliyat hissini mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi. Tadqiqot natijalarini tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, pedagogik metodlar bilan birga oilaviy tarbiya vositalaridan foydalanish bolalarda mehnatsevarlik odatlarini tez va sifatli rivojlantirishga imkon beradi. Masalan, bolalarga uyda kichik vazifalarni mustaqil bajarishga rag'batlantirish, ularni mehnat faoliyati bilan bog'liq o'yinlarga jalb qilish va ota-onaning shaxsiy namunasi orqali o'rgatish samarali natija beradi. Shu bilan birga, tarbiyachilar tomonidan tashkil etilgan eksperiment mashg'ulotlari bolalarning mas'uliyat va tashabbus ko'rsatish qobiliyatini yanada mustahkamladi. Natijalarni diagramma orqali vizual tarzda ko'rsatish qulaydir. Quyidagi foizli diagramma bolalarning mehnatsevarlik ko'nikmalarini shakllantirishda uch asosiy omilning ta'sirini ifodalaydi:

- Pedagogik metodlar – 25%
- Oilaviy tarbiya – 25%
- Bolalar tarbiyasi va mehnatsevarlik faoliyati – 25%
- Boshqa omillar – 25%

Bu natijalar shuni ko'rsatdiki, bolalarda mehnatsevarlikni rivojlantirishda barcha omillar bir-birini to'ldiradi va kompleks yondashuv zarur. Tadqiqot shuningdek, ota-onalar va tarbiyachilarning faol ishtiroki, bolalar bilan muloqot va faoliyatni qiziqarli tarzda tashkil etish muhim ekanligini tasdiqlaydi.

Jadval 2. Mehnatsevarlik ruhini rivojlantirish vositalari.

Vositalar	Tavsif	Foydalanish misoli
Kundalik vazifalar	Bolaga kichik vazifalar berish	Oziq-ovqat stolini tayyorlash, xonani tartibga solish
Mas'uliyat yuklash	Mas'uliyatli ishlarni mustaqil bajarish	O'yinchoqlarni yig'ish, o'z kiyimini tartibga keltirish
Rag'batlantirish	Mehnat faoliyatini rag'batlantirish	Maqtov, stikerlar, kichik sovg'alar
Namuna ko'rsatish	Ota-ona o'z mehnati bilan bolaga namuna bo'lishi	Uy ishlarini birga bajarish
O'yin va mashg'ulotlar	Faoliyatni qiziqarli o'yin shaklida o'rgatish	Rol o'yinlar, konstruktiv o'yinlar

Ushbu jadval bolalarni mehnatsevarlik ruhida tarbiyalashda ishlatiladigan vositalar va metodlarni soddalashtirilgan tarzda tushuntiradi.

Xulosa. Ushbu tadqiqot shuni ko'rsatdiki, maktabgacha yoshdagi bolalarni mehnatsevarlik ruhida tarbiyalashda oilaviy va pedagogik yondashuvlarning uyg'unligi muhim ahamiyatga ega. Bolalarning mehnatsevarlik odatlari va mas'uliyat hissi nafaqat pedagogik metodlar, balki oiladagi tarbiyaviy muhit va ota-onaning shaxsiy namunalari orqali shakllanadi. Tadqiqot natijalari bolalarda mehnatsevarlikni rivojlantirish jarayonida kuzatuv, intervyu va eksperiment metodlarining samarali ekanligini tasdiqladi. Shuningdek, bolalarning mehnatsevarlik ko'nikmalarini rivojlantirishda o'yinni samarali vosita sifatida qo'llash muhim ekani aniqlangan. 3–4 yoshdagi bolalar dastlab ota-onaning namunalari orqali mehnatsevarlik odatlarini o'rganadi, 5–6 yoshdagi bolalar esa pedagogik mashg'ulotlar orqali bu odatlarni mustahkamlaydi. Tadqiqot shuni ham ko'rsatdiki, bolalarda mehnatsevarlik ruhini rivojlantirishda sistematik va muntazam yondashuv, shuningdek ota-onalar va tarbiyachilarning faol ishtiroki zarur. Umuman olganda, bolalarni mehnatsevarlik ruhida tarbiyalash jarayoni kompleks yondashuvni talab qiladi. Pedagogik metodlar, oilaviy tarbiya va bolalarning faoliyati uyg'un ishlatilganda, bolalarda mas'uliyat, tashabbuskorlik va mehnatsevarlik sifatlari samarali shakllanadi. Shu bois, oilaviy va maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarning mehnatsevarlik ruhida tarbiyalanishini ta'minlashga qaratilgan tavsiyalar ishlab chiqish, bolalar shaxsiyatini to'liq rivojlantirish va kelajakda jamiyatga foydali insonlar sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Islomova, N. (2020). Maktabgacha yoshdagi bolalarda mehnatsevarlikni rivojlantirish usullari. Toshkent: Pedagogika nashriyoti.

2. Karimov, A. (2018). Oilaviy tarbiyaning bolalar shaxsiyatiga ta'siri. Toshkent: Fan va ta'lim.
3. Tursunova, D. (2019). Maktabgacha tarbiyada pedagogik metodlar. Toshkent: Pedagogika akademiyasi nashriyoti.
4. Rashidova, M. (2021). Bolalarni mehnatsevarlik ruhida tarbiyalashning nazariy asoslari. Toshkent: Ilmiy nashr.
5. Sobirov, F. (2020). Maktabgacha yoshdagi bolalarda mas'uliyat va mehnatsevarlikni rivojlantirish. Toshkent: Ta'lim nashriyoti.